

УДК 303.005.31:303

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.3>

Олена КАРПЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Бібліографічний опис статті: Карпенко, О. (2023). Методи соціальної роботи як складова успішної професійної діяльності соціального працівника. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 18–24, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.3>

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК СКЛАДОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті окреслено методи наукової галузі «соціальна робота», представлено особливості їх практичного впровадження щодо різних категорій клієнтів; розкрито теоретичні аспекти становлення та впровадження методів соціальної роботи у вітчизняній і світовій практиці.

Наукова галузь «соціальна робота» існує в світі більше ста років. Протягом цього часу було вивчено та визначено основні принципи та методи цієї галузі. Однак, до цього часу існують проблемні питання, пов'язані з зародженням соціальної роботи як науки та особливостями надання соціальної допомоги різним категоріям населення.

Поняття «соціальна робота» може мати широке та вузьке розуміння. У широкому розумінні соціальна робота включає в себе всі види діяльності, спрямовані на допомогу людям у складних життєвих ситуаціях та вирішення соціальних проблем. У вузькому розумінні соціальна робота є самостійною науково-практичною дисципліною, яка вивчає соціальні проблеми та розробляє ефективні методи їх вирішення.

Таким чином, соціальна робота є важливою науковою галуззю, яка має свої особливості та методи дослідження. Протягом багатьох років проводилися наукові дослідження та розроблялися методи роботи з різними категоріями клієнтів. Однак, існують проблеми, які потребують подальшого вивчення та вирішення.

Виникнення та розвиток різних груп методів соціальної роботи є результатом багатогранного процесу. Соціальна робота як професійна діяльність розвивалась разом із змінами в суспільстві, зокрема зі зміною соціально-економічних умов. Розкриття соціально-економічних чинників, які сприяли виникненню та розвитку різних груп методів, дає змогу краще зрозуміти їх сутність та ефективність.

Специфіка соціальної роботи як професійної діяльності полягає в тому, що вона спрямована на підтримку та розвиток якісного життя людей, допомогу у вирішенні соціальних проблем. Зроблено висновки, що оскільки соціальна робота спрямована на вирішення соціальних проблем та надання підтримки людям, то зміни в соціальній структурі та політиці мають великий вплив на її ефективність.

Таким чином, співпраця між соціальними працівниками, науковцями, урядовими організаціями та громадськістю вимагає впровадження нових методів соціальної роботи у практику та професійну діяльність, необхідністю обміном, досвідом та знаннями, а також прийняття рішень щодо ефективної соціальної політики.

Ключові слова: соціальна робота, методи соціальної роботи, наукова галузь «соціальна робота», професійна соціальна робота, соціальний працівник.

Olena KARPENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2, I. Shamo Blvd., Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

To cite this article: Karpenko, O. (2023). Metody sotsial'noyi roboty yak skladova uspishnoyi profesiynoyi diyal'nosti sotsial'noho pratsivnyka [Methods of social work as a component of the successful professional activity of a social worker]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 18–24, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.3>

METHODS OF SOCIAL WORK AS AN INGREDIENT OF SUCCESS PROFESSIONAL ACTIVITIES OF THE SOCIAL WORKER

The article outlines the methods of the scientific field of "social work", presents their implementation features for different categories of clients; theoretical aspects of the formation and implementation of social work methods in domestic and international practice are revealed.

The scientific field of "social work" has existed in the world for more than a hundred years. During this time, the basic principles and methods of this field were studied and defined. However, until now there are problematic issues related to the emergence of social work as a science and the specifics of providing social assistance to various categories of the population.

The concept of "social work" can have a broad and narrow understanding. In a broad sense, social work includes all types of activities aimed at helping people in difficult life situations and solving social problems. In a narrow sense, social work is an independent scientific and practical discipline that studies social problems and develops effective methods of solving them.

Thus, social work is an important scientific field that has its own characteristics and research methods. Over the years, scientific research has been conducted and methods of working with different categories of clients have been developed. However, there are problems that require further study and resolution.

The emergence and development of various groups of social work methods is the result of a multifaceted process. Social work as a professional activity developed along with changes in society, in particular with changes in socio-economic conditions. The disclosure of socio-economic factors that contributed to the emergence and development of various groups of methods makes it possible to better understand their essence and effectiveness.

The specificity of social work as a professional activity is that it is aimed at supporting and developing the quality of people's lives, helping to solve social problems. It is concluded that since social work is aimed at solving social problems and providing support to people, changes in social structure and politics have a great impact on its effectiveness.

Thus, cooperation between social workers, scientists, government organizations and the public requires the introduction of new methods of social work into practice and professional activity, the need for exchange, experience and knowledge, as well as decision-making on effective social policy.

Key words: social work, methods of social work, scientific field "social work", professional social work, social worker.

Актуальність проблеми. Соціальна робота є універсальним видом професійної діяльності, оскільки вона займається вирішенням ряду соціальних проблем та наданням соціальної підтримки особам у складних життєвих обставинах. Як наука, вона органічно пов'язана з комплексом інших наук, таких як психологія, соціологія, політологія, економіка тощо. Інтеграція цих наук дозволяє соціальним працівникам отримувати комплексне розуміння соціальних проблем та ефективно впливати на їх вирішення.

Розширення філософії освіти сприяло розвитку науково-методологічного підходу до соціальної роботи, основи якого були закладені вітчизняними вченими. Проте, щоб розвивати наукову галузь соціальної роботи в Україні, потрібні додаткові дослідження та методологічні розробки, які враховуватимуть специфіку українського суспільства та його потреби.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняні вчені досліджують різні аспекти соціальної роботи, включаючи методи роботи з різними категоріями клієнтів, які мають особливі потреби або знаходяться у складних життєвих ситуаціях. Вони вивчають ефективність різних методів та їх вплив на якість життя людей.

Методи соціальної роботи є предметом вивчення вітчизняними вченими, які активно працюють над розвитком цієї галузі. В Україні існує ряд наукових досліджень та публікацій, присвячених методам соціальної роботи. Основні методи соціальної роботи не проявляються одночасно і не є рівнозначними в кожній

ситуації. Вибір методу залежить від соціальних потреб клієнта, умов його життєдіяльності та цілей соціальної роботи.

Одним з прикладів таких досліджень є дослідження методів роботи з різними категоріями клієнтів, які перебувають у складних життєвих обставинах, таких як безробітні, особи з інвалідністю, люди похилого віку та інші. Вітчизняні науковці досліджують, які методи найбільш ефективні для вирішення їхніх соціальних проблем та покращення їхнього стану. Основні питання методів, структури та змісту соціальної роботи як наукової галузі вивчались А.Капською, М.Лукашевичем, І.Миговичем, Л.Міщик, В.Поліщук, Т.Семигіною, С.Харченко та ін., виокремлюючи специфіку методів соціальної роботи як необхідної умови співпраці із певними категоріями клієнтів.

Означені дослідження допомагають встановити ефективні методи соціальної роботи, які можуть бути використані соціальними працівниками для підтримки та допомоги окремим категоріям клієнтів у складних життєвих обставинах. Вони, також, сприяють розвитку соціальної роботи як науки та покращенню її практики.

Метою дослідження є вивчення особливостей та змісту методів соціальної роботи є необхідною складовою розвитку наукової галузі та професії "соціальна робота". Ці методи є суттєвим елементом існування та розвитку професійної соціальної роботи. Вони допомагають соціальним працівникам ефективно вирішувати соціальні проблеми та надавати підтримку

окремим категоріям населення. Вивчення методів соціальної роботи дозволяє розробляти нові підходи та стратегії, а також впроваджувати їх на практиці. Таким чином, дослідження та розвиток методів соціальної роботи є необхідними для підвищення ефективності та якості професійної діяльності соціальних працівників.

Основний матеріал дослідження. Соціальна робота включає в себе різноманітні методи та соціальні технології, які застосовуються для вирішення практичних завдань. Класичні групи методів, притаманні для соціальної роботи, включають:

1. Консультація та психологічна підтримка. Соціальні працівники надають консультаційну підтримку та психологічну допомогу людям, що потребують допомоги у розв'язанні особистих проблем, емоційних труднощів чи негативних життєвих ситуацій.

2. Соціальне планування. Соціальні працівники розробляють плани та стратегії для вирішення соціальних проблем та покращення якості життя людей. Це включає в себе аналіз проблеми, визначення цілей та розробку дійових кроків для досягнення позитивних змін.

3. Робота з групами. Соціальні працівники організовують та проводять різноманітні групові заняття, тренінги та семінари для покращення соціальних навичок, комунікації та розвитку групової співпраці.

4. Медіація та конфліктологія. Соціальні працівники залучаються до вирішення конфліктів та сприяють мирному врегулюванню суперечок шляхом медіації та пошуку компромісних рішень.

5. Розвиток громади. Соціальні працівники співпрацюють з різними громадськими організаціями та інституціями для зміцнення ролі та розвитку спільнот. Вони допомагають організувати та проводити різноманітні заходи, які сприяють спільному діалогу, співпраці та розвитку спільнот.

Ці методи та соціальні технології використовуються соціальними працівниками для розв'язання ряду соціальних проблем, покращення взаємодії між окремими об'єктами та їхнім оточенням, а також, забезпечення добробуту та соціальної справедливості.

Таким чином, можна узагальнити, що *методи соціальної роботи* – «це сукупність технологій, дослідницьких і терапевтичних процедур, способів діяльності, за допо-

могою яких здійснюється соціальна робота» (Мигович, 2007).

Методи соціальної роботи можна розглядати як способи, прийоми і операції, які застосовуються у процесі соціальної роботи. Вони служать засобом дослідження та пізнання соціальної дійсності, а також практичного її освоєння. Методи соціальної роботи також включають сукупність прийомів та засобів впливу на клієнта.

Методи соціальної роботи можна класифікувати за різними критеріями, такими як цільова група, спосіб впливу, теоретична база та інші. Ось декілька можливих класифікацій методів соціальної роботи:

1. За цільовою групою:

– Індивідуальна робота: методи, спрямовані на взаємодію з конкретною особою, надання їй підтримки, консультацій та індивідуального супроводу.

– Групова робота: методи, спрямовані на взаємодію з групою людей, організацію групових занять, тренінгів та спільного розвитку.

2. За способом впливу:

– Психологічні методи: включають психотерапевтичні підходи, консультації, психологічну підтримку та інші методи, спрямовані на психологічну зміну та допомогу клієнтам.

– Соціально-економічні методи: включають методи, спрямовані на підтримку соціально-економічного благополуччя, надання матеріальної допомоги, соціального супроводу та розвитку навичок самообслуговування.

– Правові методи: включають методи, пов'язані з захистом прав та інтересів клієнтів, надання юридичної допомоги, консультацій та підтримки в судових справах.

3. За теоретичною базою:

– Системний підхід: включає в себе методи, які базуються на системній теорії та аналізують проблеми особистості (Капська, 2001).

Окрім зазначеного існує інша класифікація:

1. *Загальні (філософські) методи* використовуються для аналізу та розуміння соціальних явищ, основних принципів та цінностей, що лежать в основі соціальної роботи. Ці методи допомагають соціальним працівникам розробляти стратегії та підходи, що відповідають філософським принципам та сприяють досягненню соціальних цілей (Карпенко, 2005).

Один з філософських методів соціальної роботи – це філософський аналіз. Цей метод

використовується для розуміння основних принципів та цінностей, що лежать в основі соціальної роботи. Через філософський аналіз соціальні працівники можуть виявити і розглянути філософські концепції, які впливають на соціальну роботу і визначають її цілі та методи. Наприклад, етичні принципи, справедливість, гуманізм, права людини та інші філософські поняття можуть бути використані для розв'язання соціальних проблем та підвищення якості життя людей.

Ще один філософський метод – це діалектичний аналіз. Цей метод допомагає розглядати соціальні проблеми як системні, взаємопов'язані явища. Він базується на принципах діалектики, які включають в себе взаємодію протилежностей, розвиток та перебудову. Застосовуючи діалектичний аналіз, соціальні працівники можуть зрозуміти складні соціальні ситуації, виявити причини проблем та розробити стратегії для їх вирішення.

Філософські методи, також, можуть включати філософське моделювання, філософське узагальнення, філософський аналіз текстів тощо. Вони допомагають соціальним працівникам аналізувати складні соціальні проблеми, розробляти стратегії та підходи з питань вирішення проблем клієнтів (Карпенко, 2022).

2. *Загальнонаукові методи* – це методи, які використовуються в соціальній роботі і є загальними для багатьох наук або дисциплін. Філософські методи вказують не на всезагальний шлях, а лише на деякі його прояви: наукової абстракція; аналізу та синтезу; індукції та дедукції; єдності спільного та особливого; історичний метод; пересування від простого до складного; єдності якісного та кількісного аналізу; генетичний метод; конкретно-соціологічний метод; метод формалізації; метод аналогії; системно-структурний метод; експеримент; метод експертних оцінок (Карпенко, 2005).

3. *Спеціальні наукові методи*, які використовуються виключно в цій галузі і допомагають соціальним працівникам ефективно впливати на клієнтів та досягати поставлених цілей. Ось деякі приклади спеціальних наукових методів соціальної роботи:

Соціальна анкета. Цей метод використовується для збору інформації про клієнта, його потреби та проблеми. Соціальна анкета може містити питання про соціальне середовище,

фінансовий стан, здоров'я та інші аспекти життя клієнта, що допомагають встановити початкову діагнозу та розробити індивідуальний план роботи.

Соціометрія. Цей метод використовується для вивчення соціальних взаємин та структури групи. Соціометрія дозволяє виявити лідерів, аутсайдерів та групову динаміку, що допомагає соціальним працівникам розуміти і впливати на взаємодію між учасниками групи.

Соціальний аудит. Цей метод використовується для оцінки соціальних проблем та потреб у певній громаді. Соціальний аудит включає збір даних, аналіз та оцінку інформації, що допомагає визначити пріоритети та розробити стратегії соціальної роботи.

4. **Методи групової динаміки.** Ці методи використовуються для аналізу та розуміння динаміки групи. Вони включають спостереження, аналіз взаємодії учасників групи, виявлення конфліктів та спільного розвитку стратегій для вирішення проблем.

5. **Методи медіа-соціальної роботи.** Ці методи використовуються для створення та поширення інформації про соціальні проблеми, поширення позитивних змін та мобілізації громадської підтримки. Вони включають використання медіаканалів, соціальних мереж та інших інформаційних засобів для досягнення соціальних цілей (Соціальна робота в Україні, 2004).

Окрім вищезазначеного, існують *спеціальні наукові методи* соціальної роботи. Це методи, які розроблені спеціально для цієї галузі і використовуються соціальними працівниками для досягнення конкретних цілей та вирішення соціальних проблем клієнтів. Вони базуються на наукових принципах та дослідженнях і дозволяють ефективно впливати на клієнтів, групи та громади. Ось декілька прикладів спеціальних наукових методів соціальної роботи:

Метод соціального дослідження – включає систематичне збирання, аналіз та інтерпретацію даних для дослідження соціальних проблем. Соціальні працівники використовують цей метод для дослідження потреб та проблем клієнтів, вивчення ефективності програм та послуг, а також для оцінки соціальних змін.

Метод соціального планування використовується для розроблення та впровадження стратегій соціальної роботи для вирішення соціальних проблем. Він включає аналіз соціальних

потреб, визначення цілей та завдань, розроблення програм та планів дій, а також оцінку їх ефективності.

Метод соціального навчання використовується для надання клієнтам знань, навичок та ресурсів, які допомагають їм вирішувати соціальні проблеми.

Окрім зазначеного, існують *соціально-економічні методи* соціальної роботи. Означені методи використовуються для аналізу та впливу на соціальні та економічні процеси з метою досягнення покращення соціального благополуччя та економічного розвитку. Ці методи базуються на взаємодії соціальних та економічних факторів та включають в себе такі підходи:

Соціально-економічний аналіз. Цей метод використовується для вивчення та аналізу економічних і соціальних процесів, які впливають на суспільство. Він допомагає визначити причинно-наслідкові зв'язки між соціальними та економічними явищами, виявити проблеми та розробити стратегії для їх вирішення.

Соціально-економічне планування використовується для розроблення та впровадження стратегій соціального та економічного розвитку. Він включає аналіз потреб та пріоритетів суспільства, визначення цілей та завдань, розроблення програм та проектів, а також оцінку їх ефективності.

Соціально-економічне моделювання використовується для створення математичних та статистичних моделей, які дозволяють прогнозувати та аналізувати соціальні та економічні процеси. Він допомагає визначити можливі наслідки різних рішень та стратегій, оцінити їх вплив на суспільство та розробити оптимальні рішення.

Організаційні (адміністративні) методи соціальної роботи розглядаються в контексті управлінського аспекту організації діяльності структури соціальних служб та інших соціальних інститутів. Вони можуть бути використані для організації та управління роботою соціального працівника або соціальної служби з метою досягнення поставлених цілей та ефективного виконання завдань. Ці методи включають в себе такі підходи:

1. *Планування:* Цей метод включає розроблення планів роботи, визначення цілей, завдань та стратегій для досягнення поставлених цілей. Він допомагає організувати робо-

чий процес, розподілити ресурси та визначити послідовність дій.

2. *Організація робочого простору:* Цей метод включає організацію робочого простору соціального працівника або соціальної служби з метою забезпечення комфорту та ефективності роботи. Він включає розміщення меблів, обладнання та інших ресурсів у спосіб, що сприяє зручності та збереженню часу.

3. *Управління часом:* Цей метод включає планування та організацію робочого часу з метою ефективного виконання завдань. Він включає в себе встановлення пріоритетів, розподіл часу на різні види роботи, управління перервами та використання методів для збереження часу.

4. *Координація та співпраця:* включає організацію співпраці та координацію роботи з іншими соціальними працівниками, професіоналами та організаціями. Він допомагає забезпечити взаємодію, обмін інформацією та ресурсами для досягнення спільних цілей.

5. *Моніторинг та оцінка* включає систематичне спостереження, збір даних та оцінку результатів роботи з метою виявлення проблем, визначення ефективності та внесення коректив. Він допомагає забезпечити якість роботи та вдосконалення процесів (Карпенко, 2005).

Наступною групою методів є педагогічні. *Педагогічні методи* – це методи, які базуються на педагогічних принципах та наукових дослідженнях і допомагають забезпечити ефективну інтерактивну навчальну діяльність. Серед педагогічних методів основними є:

1. *Експеримент:* Цей метод передбачає активну участь учнів у власному навчанні та відкриття нових знань. Він включає проведення практичних досліджень, експериментів та вправ, що дозволяють учням самостійно відкривати та осмислювати нову інформацію.

2. *Метод проблемного навчання:* Цей метод передбачає ставлення до навчання як до процесу розв'язання проблем. Він включає постановку проблемних ситуацій, дослідження причин та пошук рішень, що активізує мислення та критичне мислення учнів.

3. *Метод проектів:* Цей метод передбачає організацію навчального процесу на основі виконання учнями практичних проектів. Він включає постановку цілей, планування та реалізацію проекту.

Поряд із зазначеними методами, існують *методи самовиховання*. Це способи, за допомогою яких людина самостійно розвиває свої особистісні якості, формує своє світобачення та ціннісні орієнтації. Основна ідея самовиховання полягає в тому, що кожна людина сама знає свої потреби, мету та способи досягнення успіху.

Методи самовиховання включають:

Самоаналіз передбачає постійне оцінювання своїх дій, вчинків та реакцій на різні ситуації. Він допомагає розуміти свої сильні та слабкі сторони, виявляти власні помилки та робити висновки для подальшого розвитку.

Самонавчання передбачає постійне здобування нових знань, навичок та вмій без формального навчання. Він включає самостійне читання книг, перегляд відео, вивчення інформації в Інтернеті, а також практичне застосування отриманих знань у реальних ситуаціях.

Саморефлексія спрямована на постійне відстеження власних думок, почуттів та емоцій. Він допомагає розуміти свої внутрішні мотивації, реагувати на стресові ситуації та знаходити способи покращення свого емоційного стану.

Самоконтроль передбачає встановлення конкретних цілей та створення плану дій для їх досягнення. Він включає регулярне відстеження свого прогресу, аналіз виконання плану та коригування дій для досягнення кращих результатів.

Самовдосконалення спрямоване на постійну роботу над своїм розвитком та покращенням особистості. Він включає в себе розвиток нових навичок, розширення знань, вдосконалення фізичної та емоційної стабільності, а також пошук нових способів самовираження (Карпенко, 2022).

Існуючі методи самовиховання можуть бути використані окремо або в поєднанні один з одним для досягнення бажаних результатів у розвитку особистості. Однак важливо пам'ятати, що самовиховання – це постійний процес, який вимагає терпіння, самодисципліни та постійного зусилля.

Достатньо важливу роль відіграють *психологічні методи*, як можуть бути використані в ряді наук для вивчення та впливу на психічні процеси та поведінку особистості. Вони дозволяють зрозуміти та пояснити різні аспекти люд-

ського мислення, емоцій, мотивації та інших психологічних явищ.

Безперечно, кожен із існуючих у період сьогодення підходів до визначення методів соціальної роботи об'єктивно має право на своє існування як в якості наукової бази для розвитку соціальної роботи, так і в якості прикладної системи для галузевої діяльності.

Оточення людини є важливим фактором, що впливає на її поведінку та адаптацію до суспільства. Воно наповнене пристосуваннями та адаптаціями суспільної поведінки інших людей. У такому оточенні людина змушена пристосовуватися до постійно змінних ситуацій та мікросоціумів, де діють свої закони, норми та правила (Бех, 2002).

Соціальний працівник, завдяки своїм базовим науковим знанням, може об'єктивно виконувати свою соціальну роль в означених умовах. Володіючи знаннями про соціальні процеси, взаємодію з іншими учасниками соціальних процесів та роботу в мікросоціумах, він може допомогати різним категоріям клієнтів адаптуватися до соціального середовища, забезпечити їх потреби та захистити їх права.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізовані теоретичні дослідження в галузі соціальної роботи, дозволяють зробити висновок, що соціальна робота є принциповою основою для її інтеграції в суспільство. Означені методи соціальної роботи, у першу чергу, спрямовані на підтримку та розвиток якісного життя певних категорій клієнтів, допомогу у вирішенні соціальних проблем та вплив на соціальну динаміку суспільства.

Майбутні дослідження виступають як інструмент соціальних перетворень, при цьому, соціальна робота спрямована на зміну соціальних умов та покращення якості життя людей. Вона допомагає впроваджувати нові соціальні практики, моделі та програми, які сприяють розбудові соціального суспільства, де кожна особистість має рівні можливості та доступ до соціальних ресурсів.

Отже, виконуючи важливу роль у забезпеченні соціальної справедливості та захисту прав різних категорій населення, методи соціальної роботи працюють на різних рівнях – індивідуальному, груповому та системному.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех В. П. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти // *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики*. ДЦССМ. 2002. С.29-47.
2. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ: УДЦССМ. 2001. 400 с.
3. Карпенко О. Г. Об'єкт, предмет та методи соціальної роботи: системний підхід // *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2005. №3. С. 99-107. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3921/Karpenko.pdf?sequence=1>.
4. Карпенко О.Г. Формування професійної компетентності соціального працівника як однієї із умов успішної практичної діяльності // *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2007. №6. С. 32-39. – URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf?sequence=1>.
5. Карпенко, О., & Івженко, І. (2022). Теоретичні аспекти зародження та розвитку професійної соціальної роботи // *Збірник наукових праць Педагогічний альманах*. №51. С.184-190. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43306/1/O_Karpenko_I_Ivzenko_PA_2022_51.pdf.
6. Мигович І.І., Жмир В. Ф. (2007). Теоретичні засади соціальної роботи: навч. посібник / І. І. Мигович, В. Ф. Жмир. Ужгород: Говерла. 2007. 166 с.
7. Семигіна, Т. (2001). Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму. 175 с.
8. Семигіна, Т., Брижовата, О. (2002). Міжнародне визначення соціальної роботи // *Соціальна політика і соціальна робота*. № 3, 4. С.144-145.
9. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навч.-метод. посіб. (2021) / [уклад. С. О. Омельченко та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, НПУ ім. М.П.Драгоманова, ДВНЗ «Донбас. держ. пед. унт». 229 с.
10. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб.(2004). / І. Д. Зверева, О. В., Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М., Лактіонової. – Київ: Центр навчальної літератури. URL: https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf.

REFERENCES:

1. Bekh, V. P. (2002). *Tsilisnist sotsialnoi roboty: metodolohichni, teoretychni ta prakseolohichni aspekty* [Cylisnist of social work: methodological, theoretical and praxeological aspects] // *Sotsialna robota v Ukraini na pochatku KhKhI stolittia: problemy teorii i praktyky*. DTSSM. 29-47. [in Ukrainian].
2. Kapska, A.I. (2001). *Sotsialna robota: deiaki aspekty roboty z ditmy ta moloddiu*. [Social work: some aspects of work with children and youth] Kyiv: UDTSSM. [in Ukrainian].
3. Karpenko, O. H. (2005). *Obiekt, predmet ta metody sotsialnoi roboty: systemnyi pidkhid* [Object, subject and methods of social work: a systematic approach] // *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova*. Seriiia 11. Sotsiolohiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia. 3. 99-107. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3921/Karpenko.pdf?sequence=1>. [in Ukrainian].
4. Karpenko, O.H. (2007). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka yak odniiie iz umov uspishnoi praktychnoi diialnosti* [Formation of professional competence of a social worker as one of the conditions for successful practical activity] // *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drhomanova*. Seriiia 11. Sotsiolohiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia. 6. 32-39. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
5. Karpenko, O., & Ivzhenko, I. (2022). *Teoretychni aspekty zarozhzhennia ta rozvytku profesiinoi sotsialnoi roboty* // *Zbirnyk naukovykh prats Pedahohichniy almanakh*. №51. S.184-190. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43306/1/O_Karpenko_I_Ivzenko_PA_2022_51.pdf. [in Ukrainian].
6. Myhovych, I.I., Zhmyr, V. F. (2007). *Teoretychni zasady sotsialnoi roboty: navch. Posibnyk*. [Theoretical principles of social work] Uzhhorod: Hoverla. [in Ukrainian].
7. Semyhina T. (2021). *Mizhnarodna sotsialna robota: priorytety ta standarty*. Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu. [in Ukrain].
8. Semyhina T., Bryzhovata O. (2002). *Mizhnarodne vyznachennia sotsialnoi roboty* [International definition of social work] // *Sotsialna polityka i sotsialna robota*. 3, 4. 144-145. [in Ukrain].
9. *Sotsialna robota: realii ta vyklyky chasu: navch.-metod. posib. (2021)*. / [uklad. S. O. Omelchenko ta in.]; Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, NPU im. M.P.Drahomanova, DVNZ «Donbas. derzh. ped. unt». Sloviansk: Vyd-vo B. I. Matorina. [in Ukrain].
10. *Sotsialna robota v Ukraini: Navch. posib. (2004)*. [Social work in Ukraine] / I. D. Zvereva, O. V., Bezpalko, S. Ya. Kharchenko ta in.; Za zah. red.: I. D. Zvierievoi, H. M., Laktionovoi. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. Retrieved from https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf. [in Ukrainian].